

אתר דעת * לימודים * גיליון 18 * תשפ"ב * 2021/22

הצלת יהודים בצרפת בראי הספרות

ניצה דורי

הצלת יהודים בצרפת בתקופת מלחמת העולם השנייה. עיון משווה ברומנים "הזמיר" מאת כריסטין האנה (2016), ו"שעות הקטיפה" מאת אליסון ריצ'מן (2017).

1.....	הצלת יהודים בצרפת בראי הספרות
2.....	תקציר
2.....	מלות מפתח
2.....	Abstract
3.....	סקירת ספרות
3.....	רקע היסטורי על מצב יהודי צרפת במלחמת העולם השנייה
4.....	דמותם של המצילים – סוגי העזרה
5.....	דמותם של המצילים – מבנה אישיותם: אתיקה של אחריות
7.....	מתודולוגיה
7.....	מטרת המאמר
7.....	ממצאים
14.....	דיון
16.....	סיכום
16.....	ביבליוגרפיה

תקציר

שני מונחים משמשים, בדרך כלל, כמוקדי התייחסות לניתוח יחסם של הצרפתים ליהודים במלחמת העולם השנייה: אנטישמיות והצלה (פוזננסקי, 2000). על פי פלדיאל (1998), ניתן לסווג את סוגי העזרה שנתנו המצילים לניצולים בתקופת מלחמת העולם השנייה, לארבעה: מתן מסתור, התחזות ללא יהודי, בריחה, ועזרה לילדים. שני הרומנים, "הזמיר" (2016) ו"שעות הקטיפה" (2017), נכתבו בהפרש של שנה זה מזה ובשניהם ריבוי פרטים מקבילים: יחסי אב-בת נוקשים, יתמות, הריון לא רצוי ונשים מנהיגות, פורצות דרך ומובילות. גם המוצא המשותף של שתי הסופרות זהה, אך עיקרו של מאמר זה לדון בתקופה הזוהר בשני הרומנים – תקופת מלחמת העולם השנייה, במקום בו מתרחשת העלילה – צרפת, ובמעשה ההרואי המתואר בשני הרומנים – הצלת יהודים מאימת הפולש הנאצי. במאמר נסקור את שני הספרים כל אחד לחוד ולאחר מכן נעבור על נקודות ההשקה בין שניהם, נקודות שיובילו לדיון ולמסקנות.

מלות מפתח

חסידי אומות העולם, הצלת יהודים, שואה, יהודי צרפת, הספר הזמיר, הספר שעות הקטיפה, כריסטין האנה, אליסון ריצ'מן, מלחמת העולם השנייה.

Abstract

Two primary concepts are usually mentioned when analyzing the attitude of the French towards the Jews during the Second World War: anti-Semitism and rescue. Paldiel divides the types of help offered by the rescuers during the Second World War into four: a hiding place, impersonating a non-Jew, escape, and helping children. The two novels, *The Nightingale* and *The Velvet Hours* were written at around the same time and share many common themes: rigid father-daughter relations, becoming orphaned, unwanted pregnancy, and pioneering women leaders. The ethnic origin of both authors is also the same, but the primary purpose of this article is to discuss the setting of both novels: the Second World War; in France, and the heroic deed occurring in the two books: saving Jews from the threat of the Nazi invader. We will examine each book separately and then discuss the points common to both – points that will evolve into a discussion and conclusions.

Keywords: Righteous Among the Nations, rescue of Jews, the Holocaust, Jews of France, *The Nightingale*, *The Velvet Hours*, Second World War

סקירת ספרות

רקע היסטורי על מצב יהודי צרפת במלחמת העולם השנייה

מספר היהודים שישבו בצרפת עם פרוץ המלחמה, שנוי במחלוקת. מספרם נאמד בערך בין 320 – 350 אלף יהודים (Loutor, 1970). כניסתם של הכוחות הגרמנים לאזור הצפוני של צרפת לוותה מיד בפעולות אנטי-יהודיות ובתעמולה נאצית חזקה. באמצעות חוברות ועיתונים ניסו להחדיר את האנטישמיות לאוכלוסייה המקומית. החל מאוגוסט 1940 חויבו היהודים להירשם במשטרה, על בתי-העסק הודבקו סימני הגזע, נאסרו פעולות כלכליות ועד-מהרה החלו מעצרים של בני-ערובה, ואלה הובלו למחנות-הריכוז בין-לה-רולאן ופיטיוויה. המעצרים, על אף שהתייחסו תחילה רק למבוגרים, ובעיקר לגברים, הפרידו משפחות והוציאו אלפי ילדים אל הרחובות. על הילדים עדיין לא ריחפה סכנת מעצר ושילוח מידי, אך סכנת הרעב, המחלות והבדידות איימו עליהם. (פוזננסקי, 2000). ההצלה במרבית המקרים התבטאה במתן מסתור ומחבוא בביתו של המציל או בחצרו, לרוב על-ידי בניית בונקר בתוך הבית או במחסן, והמסתתר או המסתתרים היו חייבם להישאר בו שבועות, חודשים ואף שנים, בלי לראות אור יום. אספקת מזון הייתה בעיה מיוחדת בתנאי המחסור במלחמה, ולעיתים חלק המציל העני והנצרך בעצמו פת לחם דלה עם בני חסותו. סוג זה של הצלה היה אולי המסוכן ביותר, הן מחמת החיפושים התדירים אחר מסתתרים, ולעיתים גם מחמת הלשנות של משתפי-פעולה עם הגרמנים. בין יוני 1940 ליולי 1942 הקים האוז"ע עשרה מעונות-ילדים בפאריס (שייקובסקי, תשכ"ח). הללו היו רשמיים תחת פיקוח האוז"פ. התנאים במחנות היו קשים: צפיפות בצריפי המגורים, חוסר תנאים סניטריים, מזון גרוע ודל, מגופות ומחלות; ועם כל זאת מעין ערב-רב של אנשים בני עמים שונים בגילאים שונים ובתוכם מאות רבות של ילדים (וויל, 1946). ביוני 1942 הגיעה מנת-המזון היומית לנפש ל-950 קלוריות. אין לתאר את הסבל שעבר על העצורים היהודים ובעיקר על ההורים שראו את ילדיהם נמקים ברעב ובקור ואין לאל-ידם להושיע. צריך היה לנהל מאבק גם בממשלת וישי כדי שתיאות לשחרר ילדים (Szajkovski, 1966) עוד באוגוסט 1942 החלו הפשיטות על היהודים באזור הדרומי והצלת הילדים מפשיטות הפכה לשאלת חיים-או-מוות.

שני מונחים משמשים, בדרך כלל, כמוקדי התייחסות לניתוח יחסם של הצרפתים ליהודים במלחמת העולם השנייה: אנטישמיות והצלה (פוזננסקי, 2000). מונחים אלו מתייחסים לתופעות נבדלות. הקשרו ההיסטורי של המונח הראשון ה- *longue durée* קרי, התפתחות האנטישמיות הצרפתית, מושתת במידה רבה על המימד האידיאולוגי. המונח השני מתייחס

אך ורק לתקופת הכיבוש. חלק מהמחקרים מתאר את הצרפתים כאנטישמים, כמשתפי פעולה ביישום צעדי הגירוש והנישול השונים. בשלב מאוחר יותר של המחקר הם מתוארים, במקרה הטוב, כאדישים, ובמקרה הרע, כשבעי רצון נוכח גירוש היהודים מצרפת. בעיני חוקרים אחרים, לעומת זאת, מבצעי ההצלה שהתאפשרו הודות ליחסו של העם הצרפתי ליהודים בניגוד ליחסה של המדינה, יש בהם כדי להסביר כיצד הצליחו כשלושה רבעים מן האוכלוסייה היהודית בצרפת לחמוק מן הגורל שייעדו להם הגרמנים. מחקרים אלו מאפשרים לנו לשרטט תמונה מדויקת למדי של עמדות הצרפתים כלפי היהודים, למקם אותן בהקשר רחב יותר של הבעיות השונות, שהעסיקו את דעת הקהל הצרפתית במהלך שנות המלחמה.

דמותם של המצילים – סוגי העזרה

על פי פלדיאל (1998), ניתן לסווג את סוגי העזרה שנתנו המצילים לניצולים בתקופת מלחמת העולם השנייה, לארבעה: מתן מסתור, התחזות ללא יהודי, בריחה, ועזרה לילדים.

מתן מסתור – מהווה העזרה הרווחת ביותר. מדובר בהסתרת הניצול במקום כלשהו בבית המציל, או בקרבת מקום לביתו, בפינה נידחת ומוסתרת היטב מעין כל רואה, כך שלא יעלה על הדעת של אף אדם שמישהו מתחבא שם.

התחזות ללא-יהודי – מדובר בעזרה ליהודי להקלת התחזותו ללא-יהודי; לאמור, לסייע לו באימוץ שם בדוי, ללא צליל יהודי, עזרה בהמצאת סיפור חיים חדש, ולימוד מנהגי המקום, בעיקור מנהגי הדת הרווחת באותו מקום. כמו כן, עזרה ליהודי בהשגת מסמכי זיהוי למיניהם, כולל תעודות לידה, או טבילה, ועזרה ליהודי במציאת מקום עבודה ודיור מתאימים.

בריחה והברחה – הכוונה לעזרה ליהודי לברוח ממקום מסוכן למקום פחות מסוכן, באותו פרק זמן, בשטחים שבשליטת הנאצים ומשתפי פעולה, או עזרה בהברחת גבולות – כגון לשווייץ, שבדיה (אוניות מדניה או מעברי הרים מנורבגיה), לאזורים בשליטת האיטלקים, או להונגריה (עד מרץ 1944), או באוניות מיוון לטורקיה.

ילדים במסתור – כאשר הורים גורשו למחנות, נכנסו למסתור, התחזו ללא-יהודים, או ברחו ממקום למקום – בכל אחת מאלה, כדי להציל את הילדים, היה צורך בהפרדה בין הורים לילדים. לפעמים נעשו הסידורים לכך מבעוד מועד, כאשר ההורים מסכמים עם ידידים או עם מוסד ילדים או מנזר, קבלת הילד ואימוצו, עד לגמר המלחמה. אלה מבין הלא-יהודים שנחלצו לעזרת הילד היהודי, בדרך-כלל ע"י אימוצו כבן-משפחה, וראשי מנזרים שהחביאו ילדים יהודים

במנזרים, והחזירו אותם למשפחותיהם בגמר המלחמה – גם הם זכאים לשאת את התואר של חסידי אומות העולם.

דמותם של המצילים – מבנה אישיותם: אתיקה של אחריות

סארטר (1988) מדגיש את המעמד הרם של ערך האחריות כמרכז של אישיות חברתית בוגרת. "האדם הוא פרי מעשיו". הוא נבחן במעשיו ולא בהזיותיו או ברעיונותיו. סארטר מסיק מתוך האחריות העצמית גם אחריות כלפי האחר ומציין שאדם שיש לו את שני סוגי האחריות הוא דמות אידיאלית לכלל בני האדם. גולומב (1990) מדגיש את המחויבות האנושית כלפי כלל האדם. רוג'רס (1973) מדבר על משמעות החופש כחופש פנימי, כיכולת להיות עם עצמי, כתכונה של אומץ המכשירה את האדם לצעוד מתוך בחירה לקראת אי ודאות. כך גם פראנקל (1970) רואה בקבלת האחריות את מהות הקיום של האדם. בסיס הלוגותרפיה הוא "חייה כאילו חיית את חיך בפעם השנייה וכאילו קלקלת מעשיך בפעם הראשונה כשם שאתה עומד לקלקלם עכשיו (1970, עמ' 132). ציווי כזה ממריץ את האחריות משום שהוא מכריח אותו לשקול כאילו בשנית את התוצאות של פעולותיו הפוטנציאליות. הגישה הרגשית מעמידה את האחר ואת הדאגה לו במרכז. אחריות נובעת מהמלה 'אחר', מהיענות לאחר responsibility. לוינס (1995) העמיד את כל תורת המוסר שלו על מושג האחריות כלפי האחר וטען כי היא קודמת לגיבוש הזהות והאחריות העצמית. ברגע בו אנו עומדים מול נוכחותו של האחר מתעוררת בנו אחריות כלפיו. לוינס טען שאין משמעות לחופש בלא האחריות שיש לנו כלפי הזולת, משום שהאחריות היא ייעוד שרק מתוכו נובע החופש. איננו בוחרים באחר ובקבוצה, אלא האחר מכתוב לנו אחריות מכוח נוכחותו מולנו. היותנו בני אדם מוסריים כופה עלינו דאגה לאחר גם אם לא בחרנו בה.

גיליגן (1995), גור זאב ונודינגס מתווים מוסר ואחריות נשיים לעומת מוסר ואחריות גבריים. הם טוענים כי נשים מבינות דילמות מוסריות לא על פי כללים, נורמות חברתיות וחוקי מוסר, אלא בדרך של דאגה ורגשות אמפתיים כלפי הזולת. גיליגן יצרה מהפכה בתפיסה המוסרית בספרה 'בקול שונה' בהבחינה בין תפיסת מוסר גברית לנשית. דאגה למערכת יחסים היא הקול הנשי והקשר שלו לעולם. לעומתו הקול הגברי עסוק ביצירת גבולות, בהיפרדות, באוטונומיה, בעצמאות ובחופש. בנים מתפתחים על ידי משחק מיומנויות, ארגון ותחרותיות מבוקרת. בנות מקריבות תחרות למען שותפות, ומכירות באחר כאדם שונה. הדילמה המוסרית הנשית נובעת מקונפליקטים הנוגעים לאחריות לזולת ולא מהתנגשות בין זכויות מתחרות. נשים פותרות בעיות בדרך סיפורית ולא בחשיבה פורמלית. לטענת גיליגן, הדילמות המוסריות צריכות להיגזר גם מהעולם הנשי של הזדהות ואחוה. ההכרה בתקפות העמדה הנשית

להתפתחות מוסרית היא ההכרה בחשיבות הקשר בין העצמי לאחר ובאוניברסאליות של הצורך בחמלה ובדאגה. המוסריות היא לקיחת אחריות ולא הגדרת זכויות. נשים פותרות דילמות מוסריות על ידי שיפוט מעשי ולא עקרוני, הן שופטות על פי השוני של הנסיבות ולא על פי ציווי קטגורי. הבנת העולם שלהן משקפת מבנה חיים פחות אלימים ויותר יחסי תלות ואכפתיות. נודינגס (2005) קוראת לחוקי המוסר האוניברסאליים של קאנט 'שפת האבות' וזועקת על כך שקולן של האמהות, שהוא קול של דאגה ורגישות קשובה ותומכת, אינו נשמע. הגישה של נודינגס וגיליגן מבוססת על דאגה ואחריות כלפי האחר, אך בניגוד ללוינס היא קוראת להדדיות של קשר האחריות. קיימים מצבים המאפשרים לחמוק מאחריות על ידי השקפת עולם. אימוץ של תפיסה דטרמיניסטית, תירוצים, הצדקות ורציונליזציות (גולומב, 1990) מובילים על פי האקזיסטנציאליסטים להונאה עצמית ולהכחשת האחריות. עוד דרך להיפטר מהאחריות היא דרכו של סקינר (1973) והביהביוריזם. אם כולנו פועלים על ידי אילוצים וחיזוקים שאינם בשליטתנו, הרי אין לנו בחירה ומכאן שלא חלה עלינו אחריות. סקינר טוען שאין לייחס לאדם יכולת שליטה, וזו טעות להתעלם מהשליטה של גורמים חיצוניים על חיינו, זו הזמנה לשואה (1973, עמ' 76 – 77). רוג'רס (1961) טוען כי התיאוריה של סקינר יוצרת עולם סיוטי בו ניתן לשלוט באדם על ידי מניפולציות כך שיהפוך לאוטומט מחריד. עבור רוג'רס, להאמין כמו סקינר, שספונטניות, חופש, אחריות ובחירה אין להם קיום ממשי והם אשליה, אינו מתקבל על הדעת. עולם סקיניריאני לדעת רוג'רס יהרוס את האנושיות. אוקלי (Oakley, 1992) טוען שיש לנו אחריות על הרגש ככל שאנו צופים את התוצאות וגם אם אין לנו שליטה עליו, יש לנו אחריות על אי-נקיטת אמצעים למניעת הרגש, על ידי שליטה בתנאים המוקדמים והימנעות מרגש. האחריות לרגש נובעת על-כן מהאחריות לאופיינו ולתכונותינו, לצעדים ולפעולות שבחרנו, וצפינו את תוצאותיהם. היכולת לבחון מחדש את הרגש מטילה עלינו אחריות אף היא מעין אחריות בדיעבד (גונן, 2003). בובר קשר בין המצפון לאחריות והזהיר מפני בריחה מן האחריות שבקיום האישי אל הקולקטיביות הנרחבת (1962, עמ' 203). כלומר, כדי לייצר מצפון קולקטיבי הדואג לאחר נדרש קודם כל מצפון אישי מלא תוכן היכול להתנגד למצפון ההמוני הקולקטיבי, המתנער מאחריות ממשית (1959, עמ' 190). הפנר (2002) עזב את גרמניה ב-1938 בתחושת תעוב כלפי העם שלו. הוא חזר אליה רק ב-1954. הוא לא פרסם את הספר בחייו, ובנו פרסם אותו לאחר מותו. בספרו מספר הפנר על אובדן הזהות האישית לטובת זהות קולקטיבית. הוא טוען שאושרם הפרטי של הגרמנים נבע מתוך תחושת ההשתייכות לעם. כל תוכן חייהם אף אם היה גרוע, סופק להם על ידי הקהילה. הפנר טוען שהלאומנות היא ללא ספק מחלה רוחנית מסוכנת. גרמני ההופך להיות לאומני חדל להיות גרמני וחדל להיות אנושי: "הוא עושה מה שעושים כולם. אין לו זמן להרהר. מצפונו הוא "החברים" (שם, עמ' 186 – 187). יש סולידריות בין בני אדם כבני אדם, המשתפת כל אדם באחריות לכל עוולה ואי-צדק בעולם, ובמיוחד לפשעים הנעשים בנוכחותו או בידיעתו. כשאיני

עושה את כל מה שאני יכול לעשות כדי למונעם, הריני שותף לאשמה. אם לא חירפתי נפשי כדי למנוע את רציחתם של אחרים אלא עמדתי מנגד, אחוז אשם באופן שאינו נתפס בצורה הולמת מבחינה משפטית, פוליטית ומוסרית. העובדה שעודני חי לאחר שדבר כזה התרחש נתלית בי כאשמה בל תימחה".

מתודולוגיה

שני הרומנים, "הזמיר" (2016) ו"שעות הקטיפה" (2017), נכתבו בהפרש של שנה זה מזה ובשניהם, כאמור, ריבוי פרטים מקבילים. עיון בשני הספרים מזמן חקר בנוגע לכל הפרטים המקבילים ובעיקר, במיקוד מטרתו של מאמר זה – דמותן של שתי מצילות יהודים בתקופת מלחמת העולם השנייה. במאמר נסקור את שני הספרים כל אחד לחוד ולאחר מכן נעבור על נקודות ההשקה בין שניהם, נקודות שיובילו לדין ולמסקנות.

מטרת המאמר

לערוך דיון משווה בין שני הרומנים הספרותיים "הזמיר" ו"שעות הקטיפה" ולעמוד על ההבדלים בין שני הרומנים בנוגע להצלת יהודי צרפת בתקופת השואה, כפי שהנושא משתקף מעיניהן של שתי סופרות אמריקאיות בתקופה הנוכחית ובא לידי ביטוי בעלילות הסיפוריות שרקמו ובדמויות הנשיות המצילות – דמותן, מניעיהן ותכונותיהן האנושיות.

ממצאים

"הזמיר" מאת כריסטין האנה התפרסם בשנת 2016 (תרגום לעברית: אינגה מיכאלי). הנרטיב בספר נפתח בהווה שמתרחש באורגון, ארצות הברית, בסיפור בגוף ראשון של אישה מבוגרת חולה שמוצאת בעליית הגג קופסת נעליים וכשהיא פותחת אותה, היא נתקלת בתעודת הזהות של ז'ולייט ז'ראביס, והזכרונות מציפים וזורקים אותה אחורה, היא קוראת שוב ושוב הזמנה שהיא מקבלת להגיע לצרפת לאירוע זיכרון לכבוד הזמיר. ההווה עוד יחזור לקורא מספר פעמים לאורך הספר, ייקח זמן עד שהקורא ידע מי היא ז'ולייט ז'ראביס ומה הקשר שלה לדמות האניגמטית, מי הוא בכלל "הזמיר" שעליו מצביעה הכותרת, ובעיקר - הקורא לא ידע במי משתי האחיות מדובר, עד שלושת העמודים האחרונים. הסופרת מצליחה להחזיק את הקורא, גם אם הוא מצליח לנחש, עד סוף הספר את חידת זהות הדוברת.

הסיפור המרכזי מסופר מנקודת מבט של מספר יודע כל. הוא מספר את סיפורן של שתי האחיות בצרפת. הגדולה, ויאן, גרה בבית המשפחה העתיק בקאריבו, היא נשואה ויש לה בת, סופי. השנייה, איזבל, בת שמונה עשרה בפתחת הרומן, נון קונפורמיסטית שבילדותה בורחת מכמה בתי ספר, לא יכולה לקבל סמכות או מרות והיא מחפשת את אהבת משפחתה שאבדה

לה. היא פמיניסטית שרואה לנגד עיניה את דמותה של גיבורת מלחמת העולם הראשונה שהצליחה להציל אנשים כאחות, היא רוצה להיות כמותה, אך משהו משתבש לה. אימה מתה כשהייתה ילדה קטנה והיא לא זוכרת ממנה כמעט דבר, עם מותה אביהן דוחה את שתי בנותיו עקב הלם קרב שחווה במלחמת העולם השנייה. אחותה של איזבל, ויאן, לא מצליחה להתגבר על מותה של אימה ודחייתו של אביה ולא מסוגלת להגן ולקבל את אחותה הצעירה. כך נוצר מתח בין השתיים שמקשה על שתיהן.

עם תחילת המלחמה כשגרמניה פולשת לצרפת, בעלה של ויאן, אנטואן, נשלח למחנה עבודה. היא נשארת בבית מודאגת עם ביתה, סופי, וממשיכה ללמד בבית הספר המקומי. איזבל, נתקלת בביריחתה בגבר שיעזור לה להגיע לבית אחותה, במנוסתם הם מתוודעים לזוועות המלחמה, ואיזבל מחליטה להצטרף לכוחות ההתנגדות, היא הופכת לדמות מחתרית שתעזור להבריח טייסים בריטים ואמריקאים אל מעבר לגבול, כדי שיוכלו לחזור ולהפגז את הגרמנים. דמותה של איזבל מבוססת על דמותה של André de Jongh, אישה בלגית שעזרה לטייסים לברוח מהנאצים.

כשהמלחמה מתארכת ויאן, הקונפורמיסטית והשמרנית, מתוודעת גם היא אט אט למוראות המלחמה: הרעב, הקור הנורא, השפלות אינסופיות וחייל גרמני שפולש לביתה ומאיים על חייה. היא עוברת טלטלות נפשיות כשהיא עדה להוצאות להורג באמצע העיר, גירוש של יהודים וגירושה של חברתה הטובה ביותר ועל בשרה שלה היא עוברת פגיעה ישירה של אונס על ידי קצין אס,אס, המתגורר בביתה, כדי להמשיך ולהחזיק בביתה את בנה של חברתה היהודייה, שנלקחה למחנות ההשמדה:

"הוא אחז בשתי ידיה, הרים אותן מעל לראשה והצמיד אותן אל הקיר בידו העטויה בכפפה. "בבקשה", אמרה, "לא..."

היא הבינה מיד את טעותה; אסור היה לה להתחנן.

"בדקתי ברשומות. לך ולאנטואן נולד רק ילד אחד. למעשה, ילדה, סופי. את כל השאר קברת. אז מי הילד?"

ויאן הייתה מפוחדת מכדי לחשוב בבהירות. רק דבר אחד היה לה ברור: אסור לה לומר את האמת, אחרת דניאל יגורש. ומי יודע מה הם יעשו לה... ולסופי. "דודנית של אנטואן מתה בזמן שילדה את דניאל. אימצנו אותו רגע לפני שפרצה המלחמה. אתה יודע כמה קשה להשיג היום מסמכים רשמיים, אבל יש לי תעודת הטבלה ותעודת לידה. ועכשיו הוא הבן שלנו".

"אם כן, הוא אחיינך. בן משפחה, אך לא דם מדמך. ומנין לי לדעת שאביו לא היה קומוניסט? או יהודי?"

ויאן בלעה את רוקה. הוא לא חשד באמת. "אנחנו קתולים. אתה יודע את זה".
"ומה תעשי כדי להשאיר אותו אצלך?"
"הכול", אמרה. (עמ' 376).

ויאן, שקטה, מפוחדת וצייתנית הלכה כל הזמן בין הטיפות על מנת לא להתבלט, עד לרגע המכונן בו הפכה לאשה שפועלת מהצלת ילד יהודי אחד להצלת ילדים יהודיים רבים תוך כדי סיכון חייה וחיי בתה:

"בחודשים האחרונים למדה ויאן שיעור בכאב, בבושה ובהשפלה. וגם בהשרדות – היא למדה לאמוד את מצבי הרוח של פון ריכטר, ידעה מתי לתפוס מרחק ומתי לשתוק; ולפעמים כשנהגה כמו שצריך, הוא כמעט לא הבחין בה" (עמ' 390).

כריסטין האנה מתארת ברומן את האירועים ששינו את ההיסטוריה של צרפת ובתוך כך מאפשרת לקורא הצצה נדירה לעולמן של נשים במלחמה. זהו סיפור על חיים שנקטעו, על פחד, על אומץ, ועל רוח האדם שלעולם לא אומרת נואש. כשפניה של צרפת משתנות מקצה לקצה ואימת המלחמה שוררת בכול, נפרדות דרכיהן של שתי אחיות. מעתה תיאלץ כל אחת מהן ללחום את מלחמתה שלה להשרדות. בדרכה שלה ולנוכח האירועים שהיא חוותה, מתגלה ויאן השקטה כעצמתית ואמיצה. ובדרכה שלה לוקחת חלק במאבק האזרחי ועוסקת בהצלת ילדים שהוריהם נלקחו / נרצחו / לא שרדו את ימי המלחמה, והמשפחה תספר לימים, בזיקנתה, ויאן, האחות ששרדה.

מעשה ההצלה של ויאן מעיד כי שכדי שתהיה לאדם אתיקה של אחריות הוא אינו צריך להיות בן לאותו עם ואף לא אדם דתי. מעשה החסד הידוע ביותר של בת עם אחר לבן העם היהודי היא בת פרעה, שהצילה את משה התינוק, נתנה לו את שמו והגנה כליו בשנות ילדותו כשאימצה לה אותו כבן (שמות ב). בת פרעה הייתה, למעשה, חסידת אומות העולם הראשונה. תיאור הפרידה של ויאן מארי, בנה של חברתה, נוגע ללב במיוחד ומעיד על הטרגדיה של הילדים הניצולים כולם בתקופת מלחמת העולם השנייה:

"מיסייה מונטאן", אמרה עובדת הצלב האדום, "לאישה הזאת יש מידע על כמה ילדים יהודים". האיש הזקן נעץ בה את עיניו האדומות כדם... "היכנסי"... ויאן קרבה אל השולחן. ידיה היו לחות מזיעה. היא מחתה אותן על חצאיתה. "שמי ויאן מוריאק. אני מקאריבו". היא פתחה את תיק היד שלה ושלפה את הרשימה שהכינה אמש, אחת מתוך שלוש הרשימות שהקפידה ליצור בזמן המלחמה. היא הניחה אותה על השולחן. "זו רשימה של ילדים יהודים שהסתרנו, מיסייה. הם נמצאם בבית היתומים של מנזר השילוש הקדוש, בהשגחתה של אם המנזר מארי-תרז. אני לא יודעת איך לאחד בינם

לבין ההורים שלהם. חוץ מהשם הראשון ברשימה. ארי דה שאמפלה נמצא אצלי. אני מחפשת את הוריו".

"תשעה עשר ילדים", אמר האיש חרישית.

"זה לא הרבה, אני יודעת, אבל..."

הוא הביט בה כמו הייתה גיבורה, ולא ניצולה מפוחדת. "אלו תשעה-עשר ילדים שהיו מתים במחנות ההשמדה, ביחד עם הוריהם, מדאם". (עמ' 414).

"ויואן שתקה. היא ידעה שהשניים נותנים לה קצת זמן, והיא הודתה להם ושנאה אותם בעת ובעונה אחת. היא לא רצתה להשלים עם המציאות. "דניאל – ארי – נולדה שבוע לפני שמארק יצא למלחמה. אין לו שום זיכרון מהוריו. זו הייתה הדרך היחידה להגן עליו – לשכנע אותו שהוא הבן שלי".

"אבל הוא לא הבן שלך, מדאם". קולו של לרנר נותר מלטף, אך המילים הצליפו בה כמו שוט.

"הבטחתי לראשל שאגן עליו", אמרה.

"ומילאת את הבטחתך. אבל עכשיו הגיע הזמן להחזיר את ארי למשפחתו. לבני עמו".

"הוא לא יבין", אמרה.

"אולי את צודקת", אמר לה לרנר. "ובכל זאת".

ויואן הביטה באנטואן, ביקשה את עזרתו. "אנחנו אוהבים אותו. הוא חלק בלתי נפרד מהמשפחה שלנו. הוא צריך להישאר איתנו. אתה רוצה שיישאר, נכון אנטואן?"

בעלה הינהן בכובד-ראש.

היא הפנתה מבטה בחזרה אל האורחים. "אנחנו יכולים לאמץ אותו רשמית, לגדל אותו כבן. וגם כיהודי, כמובן. נסביר לו מיהו וניקח אותו לבית הכנסת ו-".

"מדאם", אמר לרנר ונאנח.

הרב ניגש אל ויואן ונטל את ידיה בידי. "אנחנו יודעים שאת אוהבת אותו, ושהוא אוהב אותך. אנחנו יודעים שהוא צעיר מכדי להבין. שהוא יבכה ויתגעגע אלייך, אולי אפילו שנים".

"אבל אתם בכל זאת רוצים לקחת אותו".

"את רואה רק את שיברון הלב של ילד אחד. אני פה בגלל שיברון הלב של כל בני עמי. את מבינה אותי? פניו נפלו, ופיו התעקל בזעף. "מיליוני יהודים נרצחו במלחמה, מדאם. **מיליונים**". הוא הניח לה לעכל את דבריו. "דור שלם שאיננו עוד. וכעת עלינו להתאחד, אלו מאתנו שנותרו; לבנות את הכול מחדש. ילד קטן אחד ללא שום זיכרון מחייו הקודמים נראה לך אולי אובדן פעוט, אך עבורנו, הוא העתיד" (עמ' 420 – 421).

"ויואן התכופפה והישירה אליו מבט. אתה צריך ללכת עכשיו, דניאל, תסמוך על מאמא".

שפתו התחתונה רעדה. הוא הצמיד את הארנבת אל חזהו. "ווי, מאמא".

תהיה ילד טוב".

הרב רכן מעליו וסגר את הדלת.

דניאל נצמד אל החלון ופרש את ידיו על הזכוכית. הוא בכה ויילל, "מאמא! מאמא!" והם שמעו את זעקותיו דקות ארוכות לאחר שנעלמה המכונית. ויאן לחשה: "שיהיו לך חיים טובים, ארי דה שאמפלה". (עמ' 424).

ויאן, כאשה מבוגרת, מתבוננת על חייה בעבר, ומספרת את הסיפור, אשר בנה (פרי אותו אונס של קצין האס.אס) אינו יודע. כמו כל כך הרבה סיפורי משפחות יהודיות בארץ ובעולם, דור ההורים (או הסבים) שחווה את השואה, אינו משתף את דור ההמשך בדברים שקרו באותה תקופה. רבים בחרו לחיות את המשך חייהם מבלי לחלוק ולשתף, ומשפחתם כלל אינה מכירה את מי שהם היו אז. אבל מגיע הרגע בו ויאן נפגשת שוב עם ארי בנוכחות בנה:

"אני בוהה בגבר שעומד מולי. בעיניו אני רואה את הילד שאהבתי כל כך ואת האישה שהיתה חברתי הטובה ביותר. "אריאל דה שאמפלה", אני הוגה את שמו בלחישה, בתפילה.

הוא מחבק אותי בחום, וכל הזיכרונות שוטפים אותי.

כשהוא נסוג לאחור, שנינו בוכים.

"מעולם לא שכחתי אותך או את סופי", הוא אומר. "הם רצו שאשכח, וניסיתי, אבל לא יכולתי. אני מחפש את שתיכן כבר שנים".

גרוני שוב מתהדק. "סופי הלכה לעולמה לפני חמש-עשרה שנה".

ארי משפיל את מבטו. הוא אומר חרש, "ישנתי שנים מחובק עם הארנבת שלה" (עמ' 443).

"אני שומעת את ג'וליאן מתנשף בהפתעה ומבינה מה זה אומר. יש לו כעת שאלות נוספות. "ארי הוא בנה של חברתי הטובה ביותר", אני אומרת. "כשראשל נשלחה לאושוויץ, החבאתי אותו אצלי בבית, מתחת לאפו של הנאצי שהתגורר אצלנו. זה היה מאוד... מפחיד".

"אמא שלך מצטנעת", אומר ארי. "היא הצילה במלחמה תשעה-עשר ילדים יהודים".

אני רואה השתאות בעיניו של בני, וחיוך עולה על פניו. הילדים שלנו אף פעם לא רואים אותנו באמת.

"ואבא ידע?" שואל ג'וליאן.

"אבא שלך... אני משתהה, נושמת נשימה עמוקה. אבא שלך. הנה הוא, הסוד שבגללו קברתי את הכול". (עמ' 444).

"שעות הקטיפה" מאת אליסון ריצ'מן התפרסם בשנת 2017 (תרגום לעברית: ניצה פלד), ועוסק בהצלת משפחה יהודייה אחת מצרפת, על ידי בחורה שנולדה לאם יהודייה, אך חייתה כל חייה כקתולית, באמצעות מכירת הגדת פסח עתיקה, שהורישה לה אמה.

סולנז', נערה צעירה, מוצאת בסבתה, מרת, אוצר בלתי נדלה לרומן שתכתוב. כעבור זמן מה מגייסים את אביה של סולנז' למלחמה, ומרת מציעה בנדיבותה חדר בביתה לסולנז'. סולנז' עוברת לגור איתה, והקשר מתאזן מעט כאשר סולנז' מספרת למרת על אמה המנוחה, שהיתה חובבת ספרים ויהודייה. יום אחד היא הולכת סולנז' לחנות ספרים משומשים, המתמחה בהערכת ספרים נדירים ובשחזורם, ופוגשת שם את אלכס, צעיר יהודי, שהחנות שייכת לאביו. הם מתאהבים, מתארסים ובורחים יחד מפריז בזכות הגדת פסח נדירה ויקרה במיוחד שהיתה שייכת לאמה של סולנז', שכעת נאלצת למכור אותה כדי להציל את עצמה ואת משפחתה החדשה, היהודייה, מאימת הנאצים ולרכוש כרטיסי הפלגה ממרסיי לדרום אמריקה, כאשר מלווה את סולנז' הרגשה קשה גם כלפי מי שנאלצו להשאיר מאחור בגלל מחלת ילדיהם:

"בשלב הוא לא שמענו על מקומות כמו אושוויץ או טרבלינקה. יצאנו ממרסיי כשאנחנו משכנעים את עצמנו שסולומון ומשפחתו ימצאו דרך להשיג ויזות עוד לפני שהספינה שלנו תפליג מליסבון. ואם לא, אז ימצאו דרך לשרוד... כולנו ידענו שהוא זה אשר שיקם את ההגדה שניזוקה, ולפיכך הוא זה שלמעשה הציל אותנו. כולנו הכרנו בקורבן שהוא הקריב כל כך בשקט וללא דרמה" (עמ' 397 – 398).

בספר ההגדה הנדיר, הספר שבזכותו ניצלת משפחה שלמה, טמון סיפור אהבה ייחודי הקשור לגורל היהודי – הגדה זו נכתבה לפני מאות שנים על ידי רב ואשתו, שידעה לעטר עיטורי זהב מיוחדים. זהו העותק היחידי שיצא לאור והוא נמצא בידיה של סולנז'. הסופרת מקריבה את משחזר הספרים היהודי, אסיסטנט בחנות הספרים, שבשל מחלת בנו נבצר ממנו וממשפחתו לעלות על הספינה המושיעה רגע לפני הפלישה הנאצית. הסיפור מבוסס על הרעיון המרכזי - חפצים היכולים להביע רגעים ולשמור בתוכם זיכרונות הם אלו שנשארים מאחורינו ומהווים תזכורת. ביהדות מדברים תמיד על אדם שבסופו של יום חוזר לאפר לכן לחפצים לכאורה אין משמעות בחייו. אבל הספר קורא תיגר על השיבה שלחפצים אין משמעות.

בסיפור רבדים שונים שעוסקים בעובדות ובבדיה בעת ובעונה אחת ועליהן מבוסס סיפור העלילה כולו שנע בין מציאות לפיקציה. במקביל לסיפור שני רבדים אחרים: הרובד הסמוי והרובד הגלוי. ברובד הסמוי נמצאת הגדת ברצלונה, אותה הגדה שתציל בסוף הסיפור משפחה שלמה מאבדון, המסמלת את סיפור יציאת מצרים של העם היהודי לעומת סיפור העם היהודי במלחמת העולם השנייה. סיפור יציאת מצרים של העם היהודי מתחיל בבני ישראל היורדים למצרים ומשתעבדים שם בגלות ארוכה של מאות שנים. מלך מצרים, פרעה, מצווה להשליך ליאור כל בן עברי שיוולד. זהו הצו האנטישמי הראשון, שמוליך את קולה של האנטישמיות עד היטלר, זמן עלילת הסיפור, ועד ימינו אנו. שלוש צלעות לסיפור והן מסמלות את הפירמידות שבנו בני ישראל כעבדים במצרים. הצלע הראשונה היא הגלות (גלות מצרים

ההיסטורית וגלות יהודי צרפת העכשווית בסיפור), הצלע השנייה היא השליט הרודן (פרעה אז והיטלר של היום) והצלע השלישית היא הנכדה:

"אחר הצהריים נכנסתי לחדר שבו התאכסנתי והוצאתי את ההגדה מאריזתה. החזקתי אותה בידי. משקלה נראה לי משמעותי, אבל עכשיו הרגשתי שהיא כבדה עוד יותר, טעונה במשמעות עמוקה יותר. התבוננתי עוד פעם אחת באיורים, הפכתי בזה אחר זה את הדפים היבשים והצהובים...המשכתי לעלעל וחשבתי על מסעם של בני ישראל ממצרים. ידעתי שאם מסיה ארמל יצליח במכירת ההגדה, הכסף ישמש אותנו ליציאת מצרים שלנו" (עמ' 362).

להגדה של פסח כולה יש מטרה אחת ויחידה: והגדת לבנך. זה הציווי ההיסטורי. אך בסיפור הנוכחי, אין מי שיגיד לסולנז'. אין מי שיחבר אותה לעבר היהודי העתיק והמפואר שלה, אין מי שירחיב ויעשיר אותה על שורשיה היהודיים ואין מי שיבסס את הזהות היהודית שלה. מאחר שכך, סולנז' מרגישה יתמות מאמה ויתמות מהעם אליו היא משתייכת. היא נאלצת לצאת ולחפש את שורשיה בעצמה. החיפוש אחר הספרים העתיקים של אמה, מזכיר את החיפוש לאור הנר שעושה כל יהודי בערב פסח כדי לחפש חמץ. גם כאן הרובד הסימבולי מתקשר לרובד הסיפורי. סולנז' מוצאת את ההגדה העתיקה שכתב רבי אברהם (בהקשר ההיסטורי היהודי שמו של הרב, כותב ההגדה, הוא שמו של אבי האומה היהודית כולה) ומחפשת חנות ספרים, כדי שיוכלו לומר לה מה כתוב שם, מהו הספר הזה. היא נכנסת לחנות ספרים, שבעליה יהודי. כאן מתחיל החיבור של סולנז' עם העם היהודי, עם עברה ועם שורשיה. היא יכלה לבחור חנות ספרים מקצועית, שאין בעליה יהודי. אבל באקט של החזקת ההגדה העתיקה והרגליים, שכאילו הולכות מעצמן, ומובילות אותה לחנות ספרים יהודית, היא קושרת את גורלה עם גורלו של העם היהודי. בחנות זו היא מוצאת את שורשיה בעבר וגם מוצאת את אהבת חייה העתידי. כאשר סולנז' משוחחת עם אביה ומודאגת מפלישת הנאצים לצרפת, אביה מרגיע אותה ואומר לה, שבצרפת לא רושמים את זהותו הדתית של האדם. אך בחיפוש אחר תעודת הלידה שלה, מופיע שם משפחתה של אמה: כהן. שם יהודי מובהק, שגם הוא מחבר בין העבר ההיסטורי של העם להווה הסיפורי: הכהנים היו המשרתים בקודש בבית המקדש. הם נבחרו לשרת את העם לאחר יציאת מצרים. היתה להם שליחות של חיבור העם לאלוהיו. סולנז', נצר למשפחת כהנים, מתחילה לחפש את הייעוד שלה ואת שליחותה בעולם, כמו הכהנים בעברו העתיק של העם אליו היא משתייכת. אם חשבנו לרגע, שסכנת התבוללות מרחפת על ראשה של סולנז', לנוכח דתו של אביה וסיפורי סבתה, הרי ששם המשפחה המחייב "כהן", מאלץ אותה שלא במודע, לחפש חתן יהודי, שכן לכהנים היה אסור להתחתן עם כל אחד, היה זה שבט מיוחס ששמר על הייחוס. הם היו צריכים לשמור על טוהר שם המשפחה ולכן נישאו רק ליהודים ולכהן אסור אף להתחתן עם יהודייה גרושה.

ב"שעות הקטיפה" מסתתר גם הסיפור של מרת, סבתה של סולנז'. סיפורה הוא סיפור אהבה בלתי אפשרית לשארל, גבר נשוי ועשיר, שהחזיק בה כפילגש. מרת השתמשה במרבית הכסף שקיבלה ממנו לפיתוח אהבת האמנות ולאספנות בלתי נלאית לשכיות חמדה לביתה. יצר האספנות פסח על נכדתה, סולנז', אך בעוד הסבתא אספה פריטים אמנותיים לסיפוק עצמי ולראווה, הנכדה משתמשת בפריט אספנות להצלת חיים. על סיפור האהבה הלא ממומשת והלא חוקית של סבתה, מגיעים שני סיפורים שמטהרים, שמכפרים: סיפור אהבתם של רבי אברהם ואשתו שעבדו זה לצד זה במשך עשרים שנה ליצירת ההגדה, וסיפור אהבתם של סולנז' ובחיר לבה, בן מוכר הספרים היהודי. לא היו בסיפורי אהבות אלו פאר, לא היו שם שרשרות פנינים שעלו הון עתק, אך הייתה שם אהבה כנה, מקודשת, של כתיבה ואיור משותף של הספר המזוהה יותר מכל הספרים עם העם היהודי ושל אהבה תמימה של צעיר וצעירה יהודיים הדואגים לגורלם של יהודים נוספים ומנסים להצילם, תוך ויתורה של סולנז' על פריט יקר-ערך רגשי וכספי, ההגדה העתיקה עד הרגשת שמחה:

"אני כל כך שמחה שאמא שלי השאירה לי מתנה חשובה כל כך. מי היה חושב שספר אחד יוכל להציל כל כך הרבה חיים?" (עמ' 361).

שרשרת הפנינים של מרת, מסמלת גם היא את יציאת מצרים. כאשר היא מקבלת אותה במתנה נאמר לה שאת הפנינים דולים במצולות הים. הים קשור ליציאת מצרים של בני ישראל: גם כאשר הים נחצה לשניים ובני ישראל עברו בתוכו וגם כאשר הים נסגר על המצרים שטבעו בתוכו. כפסע בין חיים ומוות במצולות ים סוף של מצרים, כפסע בין חיים ומוות בסיפור ההצלה של סולנז'. מימד סימבולי נוסף לשרשרת הפנינים הוא הרעיון של השחלת פנינה ועוד פנינה לשרשרת ארוכה. מעין השחלת דור ועוד דור ועוד דור נוסף לשרשרת של דורות מגלות מצרים לגלות צרפת ועד ימינו. סולנז' לא מעזה לנתק את השרשרת הזאת. היא רוצה להוסיף את הפנינה שלה ולהדק את הקשר חזק:

"הבטתי סביבי והרגשתי שנקלטתי במשפחה מופלאה במיוחד. לבי היה מלא. דפי ההגדה כבר לא היו לדידי רק דיו וקלף. הם התעוררו לחיים וסיפורם נמשך לנגד עיני" (עמ' 392).

דיון

מעשיהן של ויאן (הזמיר) וסולנז' (שעות הקטיפה), הוא לכאורה, מעשה פעוט. אך הם מקבילים להשקפתו של הרמב"ם על ההתנהגות האנושית, ששורשיה בתלמוד, והיא גלגול מוקדם של תורת הכאוס, המוכרת בעיקר כ'אפקט הפרפר' שתיאר המטאורולוג אדוארד לורנץ ב-1963. זהו הרעיון שנפנוף כנפיו של פרפר באוסטרליה עשוי לגרום לסופת טורנדו בקנזס או לגשמי מונסון באינדונזיה (Lorenz, 1963). שרשרות הסיבה והתוצאה במערכות מסובכות

שזורות כל כך זו בזו, שאינן יוצרות שום שיווי משקל טבעי ולפיכך אין דרך לחזות את תוצאותיו של אירוע. לפעולות קטנות עשויות להיות תוצאות כבירות.

כזהו גם רעיון התקווה, כפי שמעצבת אותו היהדות: סירוב לוותר על האידיאלים הנעלים, אבל גם סירוב לומר, בעולם שהרוע עדיין מעוות אותו, שהעולם ניצל. נותרה עוד עבודה רבה לעשות, המסע עוד לא נשלם, והדבר תלוי בנו, שפסיעתנו על במת הזמן קצרה כל כך (זקס, 2010).

למעשה ויאן וסולנז' היו שם בזמן הנכון ובמקום הנכון והן פעלו על פי השקפתן ועל פי החלטות שקיבלו באומץ רב, ללא התחשבות רבה בנורמות חברתיות. על פי ההשקפה הדתית יהודית והאמונה היהודית, כשם שלכל אדם יש משימה בחייו, כך כל יום נושא בכנפיו הזדמנות. אם אנו נמצאים היכן שאנו נמצאים מפני שאלוהים רצה בכך, חייב להיות בכל מצב שאנו נקלעים אליו איזה דבר שהוא רוצה שנעשה, איזה מעשה של גאולה שהוא מצפה שנבצע (זקס, 2010, עמ' 324).

על פי מחקריה של נחמה טק (2000, 1997) על מצילים מפולין נמצא, כי מרבית המצילים פעלו על דעת עצמם ולא כקולקטיב והעדיפו לקבוע לעצמם את נורמות ההתנהגות בתקופה בה הם פעלו, בלי להפעיל מחשבה נוספת, או התחשבות נוספת בנורמות המקובלות לתקופה. לעומת זאת מחקרו של סמואל אולינר (Oliner Samuel P 2008), מגלה כי המצילים היו דווקא מעורים היטב בחברה ובעוד רוב בני האדם רק אמרו שצריך לפעול ולא פעלו, המצילים פעלו, ופעמים רבות גם ללא מלים. שני החוקרים מסכימים כי המצילים ניחנו בתכונות של סובלנות, רחמנות, אכפתיות ומעורבות. לא היתה להם החלטה מודעת להציל, אלא לרוב הם עמדו פתאום במצב, שחייב אותם להחליט במהירות והם פעלו פעמים רבות מתוך אינסטינקט ולא מתוך מחשבה עמוקה. היה זה אלטרואיזם לשמו של אדם בעל מצפון מפותח ומוסריות גבוהה, שהשלכותיהן היו דנות את האדם הניצול לחיים או למוות. על פי שני המחקרים, הצלת נפשות זו של חסידי אומות העולם מוכיחה כי בשעת מצוקה או בשעת מלחמה, אנשים יכולים לסכן את חייהם על מנת לשמור על עיקרון קדוש החיים.

לויאן וסולנז', גיבורות שני הרומנים היה חופש בחירה. הדאגה והאכפתיות כלפי הזולת, הביאה את שתיהן לאקט הומניסטי תוך נקיטת אתיקה של אחריות אישית, כאשר שתיהן ראו שאחריות קולקטיבית לא תביא את ההצלה. השאלה הראשונה הנשאלת בהרצאות על אתיקה היא בדרך כלל: "למה להיות מוסרי?" מדוע לא להיות כמו מרבית האנשים כאשר הם עוברים ברחוב ונתקלים במצוקת הזולת: אנוכיים, אגוצנטריים ואדישים? ויאן וסולנז' לא שאלו את עצמן

לרגע – מדוע דווקא אני. הן היו שתי נשים רגילות, שלא חשבו שמה שהן עושות הוא משהו מיוחד, הן לא ראו עצמן כקדושות, ובכל זאת הצילו חיים והקלו על סבל. אפשר לומר שהקרבתה של ויאן מהרומן "הזמיר", שלא היה לה שום קשר עם יהדות, היתה אף גדולה מהקרבתה של סולנז', מהרומן "שעות הקטיפה", ששורשיה היו יהודים.

סיכום

"כל אחד יכול להיות גדול כי כל אחד יכול לשרת" אמר מרתין לותר קינג. "רק חיים שנחיו למען אחרים הם בעלי ערך", אמר אלברט איינשטיין. "המבקש להבטיח את טובתם של אחרים, כבר הבטיח בכך את טובתו שלו", אמר קונפיציוס. ואדמונד ברק אמר – "אין טעות גדולה מטעותו של זה שיכוון שביכולתו לעשות רק מעט, אינו עושה דבר". על פי זקס (זקס, 2010), "הפרדוקס שבאלטרואיזם הוא התקווה שאנחנו נותנים לזולת שבה אלינו שלמה, והיא אף גדולה משהייתה. ייתכן שהאמונה נוצרת רק בעשייה, האושר בנתינה, והמשמעות – באומץ ליטול סיכון למען אידיאל. כל שאני יודע הוא שגדול הישגיו של אדם בחייו הוא להיות, ולו לרגע, סוכן של תקווה לאדם אחר" (עמ' 335). במאמר זה עמדנו על דמותן של שתי נשים צעירות, סולנז' וויאן, בתקופת מלחמת העולם השנייה, כפי שהן משתקפות בשני רומנים היסטוריים – "שעות הקטיפה" ו"הזמיר" ועל מעשיהן הנועזים, כל אחת בחלקת האלוהים הקטנה שלה, להצלת יהודים מאימת הכיבוש הנאצי ולמדנו שהקרבה למען הזולת היא תוצר של אחריות אישית, אתיקה מוסרית והחלטה של רגע גורלי אחד.

ביבליוגרפיה

- בובר, מ' (1959). **בסוד שיח**. ירושלים, מוסד ביאליק.
בובר, מ' (1962). **פני אדם**. ירושלים, מוסד ביאליק.
גולומב, י' (1990). **מבוא לפילוסופיות הקיום**. תל-אביב, משרד הביטחון.
גונן, ס' (2003). **לדעת רגש**. תל אביב, מכון מופ"ת.
גור-זאב, א' (1999). **פילוסופיה, פוליטיקה וחינוך בישראל**. תל אביב, אוניברסיטת חיפה/
הוצאת זמורה ביתן.
גיליגן, ק' (1995). **בקול שונה**. תל אביב, ספריית פועלים.
דיאמנט, ד' (1971). **היהודים כתנועת ההתנגדות הצרפתית**, הוצאת פאוויליון, פאריס.
הפנר, ס' (2002). **סיפור של גרמני**. תל אביב. הוצאת חרגול.
ויל, י' (1946). *Contribution a l'Histoire de Camps d'internement dans l'Anti-France*.
זקס, י' (2010). **לרפא עולם שבור**. הוצאת כתר.

- טק נ' (2000). דמעות כבושות: סיפורה של ילדות אבודה. ירושלים, הוצאת יד ושם.
- טק, נ' (1997). משפחת אנשי היער: יחידת הפרטיזנים של בייילסקי. ירושלים, הוצאת יד ושם.
- לוינס, ע' (1995). **אתיקה והאינסופי**. ירושלים, הוצאת מאגנס.
- נודינגס, נ' בתוך אלוני, נ' (2005). **כל שצריך להיות אדם**. תל אביב, מכון מופ"ת והוצאת הקיבוץ המאוחד.
- סארטר, ז.פ. (1988). **האקזיסטנציאליזם הוא הומניזם**. ירושלים, הוצאת כרמל.
- סקינר, ב.פ. (1973). **מעבר לחירות ולכבוד**. תל אביב, הוצאת גומא.
- פוזננסקי, ר' (2000). יהודים ולא יהודים בצרפת במלחמת העולם השנייה: מבט על חיי היומיום. **בשביל הזיכרון** 39. עמ' 20 – 29. הוצאת יד ושם, ירושלים.
- פלדיאל, מ' (1998). חסידי אומות העולם. **בשביל הזיכרון** 29. הוצאת יד ושם.
- פראנקל, ו' (1970). **האדם מחפש משמעות**. ירושלים, הוצאת דביר.
- רוג'רס, ק' (1973). **חופש ללמוד**. תל אביב, ספריית פועלים.
- שייקובסקי, ז' (תשכ"ח). "לחקר קורות יהודי צרפת בימי הכיבוש הנאצי", **יד-ושם** ב. תשכ"ח עמ' 128, 132
- ,Latour Anny (1970). Resistance Juive en France (1940 – 1944).
- Lorenz, K (1963). On Aggression. New York: Harcourt Brace & Company.
- Oakley, S. (1992). Morality and emotions. London: Rontledge.
- Oliner Samuel P (2008). Altruism, Intergroup Apology, Forgiveness, and Reconciliation Paperback.
- Rogeres, C. R. (1961). On becoming a person. Boston: Houghton Mifflin.
- .Szajkovski. Z (1966). Analytical Franco-Jewish Gazeteer, N.Y

